

находится в полном противоречии с прирожденным правом человека на свободу. Особой силы критика крепостного права достигла в его рассуждении «О силе и пространстве указа 12 декабря» (1801 г.), разрешавшего купцам и казенным крестьянам покупать ненаселенные земли. Н.С. Мордвинов также считал необходимым ввести в России конституционное правление, придерживаясь принципа законности и принципа разделения властей.

Заметный вклад в развитие конституционной теории России внесли декабристы. Самыми радикальными были конституционные идеи Пестеля, изложенные в «Русской правде». Пестель предлагал не только уничтожить крепостное право, но и отменить самодержавие, учредить республику. Он уделял большое внимание обоснованию необходимости введения общедемократических прав и свобод: неприкосновенности личности, равноправия, свободы совести, слова, собраний и др.

«Конституция» Н. Муравьева во многом отличалась от проекта Пестеля. По проекту Муравьева Россия должна была стать федерацией. Федеративные единицы назывались «державами» и «областями», и в каждой должна была быть своя столица.

При всем обилии и многообразии взглядов на природу и способы обновления государственного устройства России разработчики всех конституционных проектов и грамот сумели выделить и проанализировать такие принципиальные вопросы конституционного порядка, как свобода личности, представительное правление, разделение властей, суд присяжных и др.

Я.Г. Лазовік
БДУ (Мінск)

ПРАГРЭСІУНАЕ Ў СТАТУЦЕ ВКЛ 1588 г.

Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 г. з'яўляецца адным з найбольш выдатных помнікаў беларускага феадальнага права. Ён ўвабраў у сябе самыя прагрэсіўныя прававыя палажэнні, існуючыя ў той гістарычны перыяд.

Галоўнай адметнай рысай Статута стала тое, што ён заканадаўча пацвердзіў дзяржаўны суверэнітэт Вялікага княства Літоўскага, нягледзячы на акт Люблінскай уніі. Як адзначае прафесар Я.А. Юхо, складальнікі не ўнеслі ў яго ніводнай нормы, якая магла б пашкодзіць дзяржаўнай самастойнасці краіны. У адрозненні ад Статута 1566 г. у трэцім літоўскім Статуце знайшлі адлюстраванне не толькі нормы, якія адпавядалі тагачаснаму грамадскаму становішчу, але і тыя, што нават апярэджвалі час. Сведчаннем багатай нацыянальнай традыцыі стала выкарыстанне пры складанні Статута беларускай мовы.

Прагрэсіўнасць Статута вызначаецца яшчэ і тым, што ў яго былі ўключаны нормы дзяржаўнага права, чаго не было ні ў адной краіне

Еўропы. Як адзначаў прафесар Я.А. Юхо, рабіліся спробы сістэматызацыі права на новых прынцыпах, якія былі ўласцівыя для пераходнай эпохі ад Сярэднявечча да Новага часу і зараджэння буржуазных адносін. У прыватнасці былі зроблены першыя крокі да раздзялення ўлады на заканадаўчую, выканаўчую і судовую, як гэта прынята ў сучаснасці. У адпаведнасці са Статутам 1588 г. была абмежавана ўлада гаспадара. У звароце Льва Сапегі да саслоўяў, надрукаваным у прадмове да Статута, гаворыцца: «Сам господар пан наш жадное звирхности над нами заживати не может, одно толко, колко ему право допускает». Заканадаўчая ўлада замацоўвалася за соймам, выканаўчая — за вялікім князем і Радай, судовая — за вялікакняскім і галоўным судамі, а таксама мясцовымі судамі.

Немалаважную ролю мае і заканадаўчае замацаванне агульнасці права для ўсёй дзяржавы і кожнага паўнапраўнага чалавека. Але пытанне адзінства права для ўсіх грамадзян падрывала наяўнасць ільгот і прывілеяў для пануючых саслоўяў.

Ідэя прававога парадку, якая праходзіць праз Статут, адлюстроўвае адыход ад дактрыны паходжання дзяржавы і права, уласцівай для сярэднявечнай Еўропы. Аб гэтым пісаў канцлер Леў Сапега: «Для того права суть постановлены, абы можному и потужному не все было вольно чинити. Яко Цыцero поведил, иж естество невольниками прав для того, абысмы вольности уживати могли».

Відавочна, што Статут ВКЛ 1588 г. грунтуецца на рэнесансных гуманістычных ідэях. Калі параўноўваць яго з папярэднімі Статутамі 1529 г. і 1566 г., у якія былі ўключаны палажэнні аб асабістай недатыкальнасці і пакаранні толькі па рашэнню суда, то ў трэцім Статуте яны былі ўнесеныя як найбольш важныя прававыя свабоды грамадзяніна і размешчаныя ў пачатку раздзела I (арт. 2).

У сваім звароце да караля канцлер Леў Сапега ў якасці адной з галоўных мэтаў права называе пакаранне злых і ўзнагароду добрых: «И тотъ то есть цель и конецъ всихъ правъ на свете, тымъ все панъства и королевъства стоятъ и в целости своей захованы бывають, где лихие помъсту, а добрые заплату относят, чого ижъ се завжды тые лекають, которымъ своя воля мила, а разумъ имъ неприетелемъ: ради бы тое удило зъ себе скинули, а права все, абы имъ не пановали, ради бы внивечъ обернули». На погляд Ю. Бардаха, «уплыў гуманістычных ідэй у III Статуте спалучаецца з тыповым для познефеадальнага перыяда ўзмацненнем крымінальных пакаранняў».

Такім чынам, можна сцвярджаць, што Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 г. зрабіў велізарны ўклад у развіццё тагачаснага права не толькі ў ВКЛ, але і ў іншых краінах Еўропы. У ім захавалася найлепшае з таго, што было зроблена раней, а таксама ўнесены новыя нормы, адпавядаючыя патрэбам часу. Быў узяты накірунак на гуманістычныя ідэі, якія арганічна спалучаюцца з нормамі феадальнага права. Трэці статут ВКЛ паклаў пачатак многім прававым прынцыпам, якімі карыстаюцца ў Беларусі і да сённяшніх дзён.

БДЭУ Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт. Бібліятэка.
БГЭУ Белорусский государственный экономический университет. Библиотека